

В основу визначення побічних і „поведінкових” ознак інтересу до участі у цій формі соціально-педагогічної роботи у студентів були покладені функції цього феномену.

Таким чином, інтегральним критерієм професійного інтересу майбутніх соціальних педагогів та учителів шкіл до співпраці з дитячими об’єднаннями є ступінь усвідомленого бажання студентів включитися в роботу по перетворенню дитячих об’єднань в ефективно діючі соціально-педагогічні системи, що, на нашу думку, є важливим чинником підготовки майбутніх соціальних педагогів та учителів до професійної діяльності.

Література

1. *Айсмонтас Б.Б.* Психолого-педагогические условия использования форм и методов обучения руководителей детских и юношеских объединений: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1991. – 156 с.
2. *Бобрышев С.В.* Взаимосвязь теоретической и практической подготовки студентов к работе с детскими общественными объединениями: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – Санкт-Петербург, 1992. – 179 с.
3. *Волохов А.В.* Теория и методика социализации личности ребёнка в детских общественных организациях: Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. – Ярославль, 1999. – 32 с.
4. *Гурьянова М.П.* Сельская школа и социальная педагогика: Методическое пособ. – Мн.: Амалгфея, 2000. – С. 34.
5. Технології соціально-педагогічної роботи: Навч. посібник / За заг. ред. *А.Й. Капської*. – К., 2000. – С.5.
6. *Шакурова М.В.* Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособие. – М.: Академия, 2002. – 272 с.

УДК 37 013.53:87.011:052

С.О. Рабійчук

ДОЗВІЛЛЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ СФЕР РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У даній статті аналізується проблема участі соціальних педагогів у впорядкуванні вільного часу старшокласників.

Ключові слова: дозвіллева діяльність старшокласників, діяльність соціального педагога.

Аннотация. В данной статье анализируется проблема участия социальных педагогов в организации свободного времени старшеклассников.

Ключевые слова: досуг старшеклассников, деятельность социального педагога.

Annotation. The problem of senior pupil's leisure-time activity and the role of social pedagogue in its organization are considered in this article.

Key words: senior pupils' activity, social pedagogue's activity, the culture of senior pupils' leisure-time activity.

В умовах переходу до нових соціальних відносин перед суспільством у цілому і педагогами, зокрема, постає проблема пошуку нових виховних ідеалів, врахування впливу різноманітних соціалізуючих чинників. Тому сучасне становлення особистості пов’язане з переосмисленням багатьох духовних цінностей і норм моралі, де дозвіллева діяльність виступає як соціально-педагогічне явище, стає важливою сферою життєдіяльності, у процесі яких

індивідуум отримує новий соціальний досвід, відновлює фізичні, емоційні та інтелектуальні сили.

У наш час все більшу увагу привертає до себе позашкільна сфера соціалізації, і, зокрема, дозвіллева діяльність старшокласників. На думку ряду науковців саме вона стає пріоритетною в роботі соціальних педагогів.

Вивчення педагогічного потенціалу дозвіллевої діяльності старшокласників, її сутності та педагогічних функцій необхідне для розкриття механізмів впливу дозвіллевої діяльності на розвиток юної особистості, визначення умов ефективної реалізації її можливостей.

У науковій літературі стосовно проблем дозвіллевої діяльності слово „потенціал” вживається достатньо активно в сполученнях „культурний потенціал”, „духовний потенціал”, „творчий потенціал” тощо.

Актуалізація потенційних можливостей дозвіллевої діяльності здійснюється через численні функції. Більшість учених наділяє статусом головних дві функції дозвіллевої діяльності: розвиваючу і компенсаторну (рекреаційну), їм підпорядковані комунікативна, регулятивна, орієнтаційна тощо [5, с.72].

Головною метою розвиваючої функції є спрямованість на розвиток сутнісних сил старшокласника. У більш вузькому сенсі вона проявляється в розвитку природної обдарованості особистості. Компенсаторна функція виконує важливу роль у реалізації потенціалу дозвіллевої діяльності старшокласників. Саме вона відволікає індивіда чи якусь тимчасову групу старшокласників від участі в напружених формах інтелектуальної діяльності для того, щоб відпочити і отримати емоційну розрядку. Орієнтаційна функція дозвіллевої діяльності детермінована прагненням старшокласників до особистісної самореалізації в різних сферах. Комунікативна функція. Поруч з традиційними формами спілкування завдяки впровадженню нових інформаційних та комунікативних технологій набувають поширення нові форми спілкування через систему електронної мережі між людьми незалежно від місця проживання.

На регулятивну функцію покладається важливе завдання забезпечення оптимальних пропорцій різних видів діяльності в загальній структурі вільного часу старшокласників. Одним з найбільш важливих способів соціального регулювання є стимулювання. Вияв і ефективне використання стимулюючих факторів у раціональній організації дозвіллевої діяльності старшокласників стає важливою педагогічною справою суб'єктів соціалізуючих і виховних впливів.

Активно сприяє реалізації педагогічного потенціалу вільного часу старшокласників його ігрова функція. Для старшокласників ігрова діяльність має важливе значення: вона поєднує принципи розважальності, змагання, використання великої кількості ролей.

Художньо-соціалізуюча функція обумовлена впливом художньої інформації та художньо-творчої діяльності на розвиток особистості, її художнього світу. Мистецтво стає потужним каналом художньої соціалізації значної частини старшокласників, основною формою якої найчастіше визначається самостійна, ініціативна.

У науковій літературі можна зустріти вислів, що вільний час – це дзеркало загальної культури особистості [5, с.118].

Визначення поняття „культура дозвіллевої діяльності” обумовлено розумінням сутності культури взагалі [4, с.6]. У своєму дослідженні ми використовуємо визначення культури, яке міститься в роботах Ю.Л. Афанасьєва [1], Е.В. Соколова [6] та ін. На їх думку, культура є мірою і способом реалізації сутнісних сил людини в соціальній діяльності, способом організації та розвитку людської життєдіяльності, втіленій у продуктах матеріальної і духовної праці, системі соціальних норм, духовних цінностях.

Відповідно до мети і завдання нашого дослідження ми розглядаємо культуру організації дозвіллевої діяльності старшокласників як рівень доцільності її використання стосовно розвитку сутнісних сил учнівської молоді в позашкільному мікросоціумі.

У нашій роботі ми опиралися на базові положення дослідження Г.А. Євтеєвої, присвяченого психолого-педагогічним основам використання вільного часу [2]. Поняття „відпочинок” розглядається авторкою як фізіолого-психологічна характеристика стану людини.

Він „може здійснюватися і в складних заняттях (у визначених часових та енергетичних мережах), і в активних формах, інакше кажучи, шляхом переключення з одних занять на інші”[2, с.65]. Дослідниця визначає дозвіллеву діяльність як складову частину проведення вільного часу, присвячену найбільш поширеним заняттям переважно рекреаційного характеру, на рівні більш чи менш пасивного відпочинку, розваг та елементарних форм просвітництва. А до піднесеної діяльності авторка підходить як до діяльності, що вимагає більш високих рівнів розвитку мотивації та здібностей, а тому й більш високої кваліфікації педагогічного керівництва. Вона включає самоосвіту, громадську, наукову діяльність, різні види художньої самодіяльності і творчості та спрямована на розвиток здібностей до відтворення і утворення духовних цінностей [2, с.66].

На підставі цих дефініцій, а також за ознаками характеру впливу на активність і самодіяльність особистості нами були визначені три основних групи занять, які має використовувати соціальний педагог у своїй роботі із трьома групами старшокласників, а саме:

– перша група – це заняття, що активно розвивають здібності і створюють можливості творчості (креативно-розвиваюча діяльність);

– друга група – це заняття, які задовольняють духовні та фізичні потреби (дозвіллево-рекреативно);

– третя група – це заняття межові (вони дозволяють долати антисоціальну спрямованість дозвіллевої діяльності частини старшокласників).

До першої групи (креативно-розвиваюча діяльність) входять види діяльності, які розвивають здібності; вона складається з двох підгруп, одна з яких вміщує продуктивні (творчі) заняття, друга – репродуктивні з елементами творчості. До підгрупи продуктивних занять віднесені різноманітні види самодіяльної творчості. До другої – самоосвіта, громадська і культурно-освітня діяльність, заняття в аматорських об'єднаннях, відправлення релігійних потреб тощо.

Друга група вміщує види діяльності, які задовольняють пізнавальні, фізичні, емоційні інтереси та потреби і стимулюють відповідні види активності.

Третя група – це тренінги, дискусії, туристичні походи та інші активні форми занять, що дозволяє долати як непродуктивні форми проведення вільного часу (перегляд великої кількості розважальних телепрограм, ледарювання тощо), так і деструктивні (хуліганство, „пошуки пригод”, вживання алкогольних напоїв, наркотиків, захопленість азартними іграми та іншими антикультурними заняттями).

Безумовно, у даній класифікації різниця поміж трьома основними групами досить відносна. Вони виокремлюються з метою формування педагогічних завдань по формуванню раціонального стилю використання вільного часу з урахуванням і поступовим переведенням особистості з рівня менш продуктивного на більш розвиваючо-продуктивний.

Аналіз проблеми дозвіллевої діяльності старшокласників включає в себе кількісні та якісні характеристики. До перших відносяться структура та обсяг різних видів діяльності, до других – його зміст і сутність.

Одним з об'єктивних показників рівня культури вільного часу старшокласників може бути, на наш погляд, реальний вибір діяльності, запропонований соціальним педагогом, тобто важливого значення набуває інфраструктура дозвіллевої діяльності. Не менш важливим фактором раціонального використання вільного часу є підготовленість старшокласників до усвідомленого вибору саме тих занять, які найбільше сприяють збагаченню духовного світу, розвитку здібностей і реалізації потреб та інтересів юної особистості.

Таким чином, на підставі аналізу наукової літератури ми можемо виокремити основні для нашого дослідження поняття, до яких ми відносимо вільний час і культуру дозвіллевої діяльності старшокласників.

Вільний час старшокласників – це частина позанавчального часу, атрибутивною ознакою якого є вільна діяльність за власним вибором. За своєю сутністю і змістом вільний час старшокласників доповнює навчальний і заповнюється навчально-пізнавальною, громадською культурною діяльністю, різними формами дозвілля.

Культура дозвіллевої діяльності старшокласників – важливий компонент загальної культури; це спосіб опанування творчим потенціалом вільного часу, міра реалізації соціально-культурного потенціалу особистості, міра набутих нею умінь та навичок регулювання вільного часу.

Вважаємо, що становлення юної особистості пов'язане з процесом осмислення багатьох суспільних цінностей, де дозвіллева діяльність виступає як соціально-педагогічне явище, важлива сфера життєдіяльності, котра активно сприяє самореалізації і соціалізації. Сьогодні ми бачимо труднощі в організації змістовного дозвілля, які викликані, по-перше, загальною комерціалізацією цієї важливої соціальної сфери, і, по-друге, самоусуненням держави від проблем дозвілля. На думку Л.А. Затуліветер, у сучасному суспільстві загострилися суперечності між природними потребами індивіда до розширення діапазону своєї дозвіллевої діяльності і жорсткою регламентацією пропонованих моделей проведення вільного часу [3, с.4].

У зв'язку з цим набуває принципово нового значення проблема використання вільного часу старшокласника, раціональної організації дозвіллевої діяльності. Тому, дозвіллева діяльність розглядається нами як механізм впливу на процес неконтрольованої соціалізації у позашкільній діяльності старшокласника. Ми погоджуємось з думкою Г.А. Евсеєвої, що дозвіллева діяльність – це категорія педагогічна і вона неоціненна для розвитку інтелекту, формування світогляду, ціннісних орієнтацій особистості. Організуючи роботу із старшокласниками у позашкільному соціумі, соціальний педагог повинен пам'ятати, що на відміну від навчальної діяльності, межі дозвілля не можуть бути строго регламентовані, оскільки вибір форм і методів визначається інтересами і потребами суб'єкта, зростанням їх самостійності.

Дозвіллева діяльність старшокласників визначається ступенем активності суб'єкта, його відношенням до цієї діяльності. Залежно від того чи даний процес носить пасивний чи активний характер, дослідники виділяють такі рівні дозвіллевої діяльності як: споживання, творчість, екстеріоризація. У свою чергу споживання може бути: пасивне (як нижчий рівень розвитку складається з таких видів занять, як перегляд телепередач, прогулянки, прийом гостей тощо); активне (риболовля, полювання, туризм, відвідування театрів, виставок, спортивних змагань тощо) та цілеспрямовано активне споживання (складається з різних захоплень – занять спортом, подорожей, колекціонування тощо). Творчість як рівень дозвіллевої діяльності з достатньо високим ступенем узагальнення, охоплює ті види занять на дозвіллі, коли людина з суб'єкта споживання перетворюється в суб'єкт творення. Екстеріоризація дозвіллевої діяльності може здійснюватися поширенням знань, ідей, художніх цінностей та іншої інформації з метою формування відповідних поглядів, уявлень, а також як організація соціально корисної дозвіллевої діяльності інших людей.

Предметом нашого дослідження є старшокласники, як особлива і специфічна група, якій притаманні характерні риси, ознаки та система ціннісних орієнтацій. Загалом, старшокласники як соціальна група вирізняються своєю субкультурою, цілями і цінностями, поведінкою, оцінкою та ставленням до оточуючого середовища. Дозвіллева діяльність старшокласників є сукупністю творчих занять і відпочинку. Вважаємо, що соціальний педагог повинен володіти спеціально розробленими технологіями організації дозвіллевої діяльності старшокласників і активно їх застосовувати. При цьому брати до уваги ту обставину, що структура і зміст дозвіллевої діяльності старшокласників зумовлюється відмінними від інших формами дозвіллевої поведінки та типами дозвіллевої діяльності, котрі, до речі, залежать як від об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. На нашу думку, одним з об'єктивних показників рівня духовної культури старшокласників може бути реальний вибір дозвіллевої діяльності, запропонований суспільством учнівської молоді. На жаль, необхідно констатувати, що цей вибір, у цілому, перешкоджає роботі соціального педагога, метою якої є сприяння формуванню гармонійно розвиненої особистості.

Таким чином, дозвіллева діяльність стає дуже важливою сферою професійного інтересу соціальних педагогів, що вимагає розробки і впровадження відповідних технологій соціально-педагогічної роботи.

Література

1. *Афанасьев Ю.Л.* Социально-культурный потенциал художественной деятельности. – Львов: Світ, 1990. – 160 с.
2. *Евтеева Г.А.* Психолого-педагогические вопросы использования свободного времени. – М., 1980. – 434 с.
3. *Затуливетер Л.А.* Организованный досуг как фактор воспитания и развития учащихся: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.05. – Липецк, 1998. – 19 с.
4. *Комарова А.И.* Эстетическая культура личности. – К.: Вища школа, 1988. – 152 с.
5. Культура досуга / Под ред. *В.М. Пича, И.В. Бестужева-Лада* и др. – К.: КДУ, 1990. – 240 с.
6. *Соколов Э.В.* Свободное время и культура досуга. – СПб., 2001. – 194 с.

УДК 37.013.42

Л.М. Різник

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ, СХИЛЬНИМИ ДО АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація. У статті розглянуто основні чинники адиктивної поведінки підлітків, зміст і методи соціально-педагогічної діяльності соціального педагога з профілактики розвитку адиктивної поведінки неповнолітніх.

Ключові слова: адиктивна поведінка підлітків, методи соціально-педагогічної діяльності, профілактика адитивної поведінки неповнолітніх.

Аннотация. В статье рассмотрено основные причины аддиктивного поведения подростков, содержание и методы социально-педагогической деятельности социального педагога по профилактике развития аддиктивного поведения несовершеннолетних.

Ключевые слова: аддиктивное поведение подростков, методы социально-педагогической деятельности, профилактика аддиктивного поведения несовершеннолетних.

Annotation. In the article the basic factors of adictiv conduct of teenagers are considered and maintenance and methods of social-pedagogical activity of social teacher from the prophylaxis of development of adictiv conduct of minor is found out.

Key words: teenagers' addictive behaviour, social-pedagogical methods of activity, prophylaxis of minors' development of addictive conduct.

Особливої гостроти в сучасному суспільстві набуває проблема профілактики різноманітних відхилень, або так званих девіацій у поведінці молоді. Найбільше занепокоєння викликає зростання випадків вживання дітьми та молоддю наркотиків, алкоголю та інших психотропних засобів.

Вивчення різних аспектів адиктивної поведінки підлітків дали підставу вважати, що її становлення переважно відбувається в підлітковому віці.

Недостатнє висвітлення проблеми профілактики розвитку адиктивної поведінки у соціально-педагогічній науковій літературі, актуальність даного питання для практики роботи соціального педагога зумовили вибір теми даної статті, основною метою якої є з'ясування педагогічного забезпечення профілактичної роботи з підлітками, спрямованої на запобігання формування у них адиктивної поведінки. У зв'язку з цим передбачалося розглянути основні чинники адиктивної поведінки підлітків та обґрунтувати зміст і методи соціально-педагогічної діяльності соціального педагога з профілактики розвитку адиктивної поведінки неповнолітніх.